Balogh István

A vágólány zuhanása

A múlt héten meséltem a búza betakarításáról, és fölemlegettem, hogy a cséplőgép legveszélyesebb helyén az *etetőember* és a *vágólány* dolgoznak. Az etetőembernek vetik kezébe az asztagból a kévét, ő odatartja a vágólány elé, aki kaszahegyből készített vágóeszközzel elnyisszantja a búzából tekert kévekötelet. Így lesz oldott a kéve, és az etetőember ügyes kezéből belehullik a sok búzaszálra szétszóródó kéve.

A vágóember derékig áll az etetőben, de a gépbe való beleesése szinte kizárt, hiszen, ha meginogna, megkapaszkodhat az etetőlyuk szélében. Viszont a vágólánynak nincs ilyen szerencséje, ő, ha a lyuk mellé lépne valami miatt, bizony komoly sérülés, de akár halál is lehetne belőle. Igaz, ott a vágóember, de neki a keze teli van a kévével, vagy az oldás utáni szétszóratással. Akár a két keze közt is tragédiába torkollhat a baleset, a megszédülés, vagy csöpp figyelmetlenség miatt.

Néha megesett a vágólány tragikus zuhanása!

Született is egy ilyen tragédiából népballada, méghozzá a mi Zenta-környéki tájunkon. Farkas Julcsa balladájaként ismert az egész magyar nyelvterületen. Először kölyökkorunkban anyánktól hallhattuk Farkas Julcsa tragédiáját:

„1886-ik évben,
Mi történt a zsidó orvos kertjiben?
Farkas Julcsa föllépött az asztalra,
Ëgyënësen beleesött a dobba."

Kálmány Lajos káplán, aki 1887-től kezdődően szolgált Csókán, vidékünk nagyhírű néprajzosa, 1891-ben a bánsági Egyházaskéren gyűjtötte fel a dobba esett lány népballadáját először. De gyorsan rátalált a többi környékbelire is, meg a zentaiakra is. S a szövegelemzések alapján a történés helyét Zenta városához tájolta. Így még abban az esztendőben, 1891-ben meg is jelentette a Szeged Népe III. kötetében, amely a *Szeged vidéke népköltése* címet viseli, annak is a 12. és a 218. lapján a következőket fűzte a balladához:

„ A színhelyhez, Zentához mentül közelebb hallja az ember e szerencsétlenséget dalolni, annál terjengősebben van előadva az esemény. Míg a távolban élő csak a feltűnőbb mozzanatokat méltatja figyelmére, addig a közelben a legkisebb részletekre is kiterjeszkednek, mivel nagyon az esemény hatása alatt élnek."

Később a múlt század ötvenes éveiben többen gyűjteni kezdték a zentai népdalokat és népballadákat, így újra beszédtéma lett Farkas Julcsa története.

Dr. Burány Béla vette a fáradságot, és kutatni kezdte Farkas Julcsa életét, de nem talált pontos adatokat a lányról, csak Adán az egyházi anyakönyvben, hogy Farkas Józsefnek és Koós Erzsébetnek 1869. május 22-én lánya született, akit 23-án Julianna névre kereszteltek. (Híd. 1985. 8. sz. 1038. old.) Ő lehetne a szerencsétlen dobba esett lány, kora megfelelő, a másodkézből ismert adatközlők szerint, az eset Zentán történt, a lány a várostól délebbre való volt. Így talán az adai születési bejegyzés fényt derített a személyre.

Más szempontból is elemezgették sokan e népballadát. Valójában az volt a kérdés, születik-e még napjainkban is ez a népköltészeti termék? Találtak sok újabbat, de csak regionális szinteken, leginkább helyi szinten ismertek. És azoknak a szerzőiről is föllelhetők voltak némi adatok. Zentán is léteznek későbbi keltezésűek is, de manapság már az idősebbeken kívül nem is ismeri őket szinte senki. Szerencsére volt egy csapat, amely az utolsó órában még rájuk találhatott. A tudományos megállapítás ugyan nem született meg, hogy melyik az utolsó olyan népballadánk, amely az egész magyar nyelvterületen változataiban ismert, de Farkas Julcsa története utánit nem gyűjtöttek még, s minden jel arra mutat, nem is fognak. Lassan száz esztendeje annak, hogy akár lokális szinten is, de újabban keletkezett népballadát gyűjtsenek be.

Két vonulat létezik a Farkas Julcsa balladában. Az egyik arra hajaz, hogy a gépet kiszolgálók ugyanazok voltak, akik az aratást elvégezték. Ez a gyakoribb eset. A cséplőgép személyzete valójában igen kisszámú volt. Állt pedig a géptulajdonosból, a gépészből, a fűtőből, a gépgazdából és a cséplőgazdából e csöpp gyülekezet. A gépgazda szedte össze a munkásokat, a cséplőgazda a munkások vezetője és a mázsa felügyelője. Aratáskor általában egy bandát rokonok, barátok alkottak, és ők látták el később a cséplőgép kiszolgálását is.

Farkas Julcsa balladájának anyám által énekelt második versszakában erre találhatunk bizonyítékot:

„ Mikor eztet Farkas Pista mëglátta,
A két kezit a fejire kulcsóta.
Jaj, Istenëm, álljon mëg a masina!
Julcsa húgom beleesëtt a dobba."

A fölemlített Farkas Pista vagy testvérbátyja, unokabátyja vagy nagybátyja lehetett a lánynak. A dobba csak az látott, aki etetett, tehát Pista a dobon, és csak egyetlen lány szolgált, a kaszadarabból készült késsel a kévekötelet átvágó.

Sok változatban Julcsa az asztagra lép föl, aztán onnan esik bele a dobba, Ez teljességgel lehetetlen, mert az asztagon négy vagy hat villás férfi állt, s rendezte a *kévehányó* keze-villája alá a kévét, hogy ő átdobhassa a dobra, az etető két karjába. Lány asztagon nem járt soha. De egy létrán fölmásztak ők ketten az etető és a vágólány a dobra, az etető beállt a lyukba, a lány meg a

lyuk közvetlen szélére. A búzakötél derékmagasságban volt, így kézre esett az átvágás.

Viszont van olyan változat, amely szerelmi szálat is beleszőtt a történetbe: a gépész Julcsa szeretőjét. Sűrű könnyeivel ő siratja kedvesét.

Én is foglalkoztam csöppet e balladával. Nem csupán jelen írásommal, hanem szűk esztendeje megírt egyik novellámban, amely 2025 tavaszán megjelent *Kicsi történetek szecessziós térben* című könyvemben el is olvasható. A címe *Virágillat.*

„A zeneművész megörült a kislány különösségének. A siketnémák intézete vezetőjének, aki jó barátja volt, eldicsekedte barátnője képességét.

– Sétáljatok át hozzánk, *mutassátok be a zenét* neveltjeimnek!

A kezetlen kürtös beszámolt a kislánynak, milyen föladat várna rá, s a világtalan teremtés boldogan fogadta a föllépést.

A siketnéma auditórium előtt a vak leány eltáncolta a szívbéli barátja hatodik, világhírű szimfóniájának első tételét és Farkas Julcsa balladáját.

Csönd éledt a teremben. A látvány hatására a fiatalok jáspis ujjakkal jelbeszéd varkocsokat fontak.”